

Габсбург-Лотрінген Франц Володимир

Ерцгерцог Австрії, діючий член (академік)

ГО "Академія політико-правових наук України" (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0009-0004-0335-8857>

e-mail: Habsburgfv@gmail.com

Хилько Микола Іванович

Доктор філософських наук, професор кафедри політології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0002-0295-5332>

e-mail: mykola.khylko@gmail.com

ІМПЕРІЯ БЕЗ ІМПЕРІАЛІЗМУ: ГАБСБУРЗЬКИЙ ДОСВІД НАДНАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ ЄВРОПИ

Резюме

У статті здійснено комплексний історико-політичний та політико-філософський аналіз Габсбурзької імперії як особливого типу наднаціонального політичного порядку, що принципово відрізняється від класичних моделей імперіалізму. Поставлену проблему — можливість політичної єдності без системного примусу та насильницької уніфікації розв'язано шляхом концептуалізації габсбурзького досвіду як форми «імперії без імперіалізму».

У ході дослідження обґрунтовано, що династична тяглість і логіка тривалого часу виконували функцію стабілізації багатонаціонального простору, забезпечуючи спадкоємність політичного порядку без необхідності етнокультурної гомогенізації. Показано, що дипломатія шлюбу та система династичних союзів формували ранню модель «м'якої сили», у якій легітимація влади ґрунтувалася на інтеграції та компромісі, а не на завоюванні.

Доведено, що політична філософія габсбурзького універсалізму базувалася на інституціоналізованій напрузі між універсальним і партикулярним, де локальні автономії та регіональні специфіки не заперечували імперську єдність, а становили її функціональну основу. Виявлено, що імперський порядок виконував роль механізму стримування міжетнічних

конфліктів і політичної фрагментації, навіть попри обмеження радикальних форм національного самовизначення.

Розкрито, що габсбурзький космополітизм мав «вкорінений» характер і поєднував наднаціональну лояльність із збереженням локальних ідентичностей, формуючи специфічну центральноєвропейську модель культурної інтеграції. З'ясовано, що розпад імперії у 1918 р. означав кінець політичної форми, але не зникнення її інституційних ідей, які збереглися у вигляді принципів багаторівневого управління, правового плюралізму та політики компромісу.

Науковий внесок статті полягає у переосмисленні імперського феномену поза редукацією до насильства та домінування і в обґрунтуванні габсбурзького досвіду як теоретичного ресурсу для аналізу сучасних інтеграційних процесів. Дослідження демонструє, що проблема єдності без примусу залишається відкритою політичною і філософською проблемою XXI століття.

Ключові слова: Габсбурзька імперія; наднаціональна єдність; імперія без імперіалізму; політичний універсалізм; династична тяглість; багаторівневе управління; космополітизм; Центральна Європа; політичний порядок; єдність без примусу.

Вступ

Імперія як форма політичної організації традиційно розглядається в європейській політичній думці крізь призму занепаду, насильства та історичної архаїки. Починаючи з XIX століття, а особливо після Першої світової війни, імперський устрій дедалі частіше інтерпретується як антипод модерної національної держави — політичної форми, що вважається нормативною для Європи доби модерну. У такій перспективі імперія постає не як альтернативний шлях розвитку, а як «помилка історії», яка затримувала процеси національного самовизначення та демократизації [1].

Водночас подібна інтерпретація імперії є результатом специфічного історичного досвіду та ідеологічних наративів, пов'язаних із тріумфом націоналізму та принципу народного суверенітету. Як слушно зауважував Р. Козеллек, модерні політичні поняття формуються не лише як аналітичні категорії, а й як інструменти політичної боротьби, що ретроспективно переосмислюють минуле відповідно до потреб сучасності [2, р. 231]. У цьому сенсі поняття «імперії» було значною мірою редуковане до символу несвободи та домінації, тоді як її інституційна, правова та інтеграційна складові опинилися на маргінесі наукового аналізу.

Наприкінці XX — на початку XXI століття інтерес до імперської проблематики знову актуалізується [3]. Крах біполярного світопорядку, кризи національних держав, посилення наднаціональних структур управління та

зростання політичної фрагментації змусили дослідників по-новому поглянути на великі політичні простори минулого. Імперія дедалі частіше аналізується не лише як форма панування, а як складний механізм інтеграції різноманіття, управління відмінностями та підтримання довготривалої політичної стабільності [4].

У цьому контексті особливий інтерес становить габсбурзький імперський досвід. Габсбурзька монархія протягом кількох століть виступала одним із ключових політичних каркасів Центральної Європи, поєднуючи в межах єдиного політичного простору різні народи, мови, релігії та правові традиції. На відміну від колоніальних імперій нового часу, габсбурзький проєкт не був заснований на заморській експансії чи економічній експлуатації підкорених територій. Його інтеграційна логіка ґрунтувалася на династичній тягlostі, правовому плюралізмі, компромісах між центром і регіонами та символічному універсалізмі ідеї християнської республіки [5].

Саме ця специфіка дозволяє поставити питання про Габсбурзьку імперію не лише як історичний феномен, а як політико-філософський проєкт наднаціональної єдності, що випередив багато інституційних рішень сучасної Європи. Сьогодні, коли Європейський Союз переживає кризу легітимності, солідарності та довіри, звернення до габсбурзького досвіду відкриває можливість осмислення альтернативних моделей інтеграції, тобто моделей, що поєднують єдність і різноманіття без прямого примусу та насильницької уніфікації [6].

Метою цієї статті є політико-філософський аналіз габсбурзької імперії як історичного прикладу «імперії без імперіалізму», тобто такої форми наднаціонального політичного порядку, що прагнула інтегрувати різноманіття, а не знищувати його. У цьому контексті ми не претендуємо на вичерпність заявленої теми, а поставили ряд конкретних завдань і спробували їх розв'язати, а саме: проаналізувати цивілізаційні та ідейні засади габсбурзького імперського проєкту; виявити ключові суперечності між універсалізмом та регіональною автономією в межах імперії; осмислити подвійність імперського спадку — між стабілізуючим порядком і обмеженням національного самовизначення; визначити актуальність габсбурзького досвіду для сучасних європейських інтеграційних процесів.

Методи дослідження

У статті використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, застосування яких забезпечило цілісність і концептуальну глибину викладу. Так, історико-цивілізаційний метод дозволив розглянути Габсбурзьку імперію в логіці тривалого часу, що дало змогу виявити структурні чинники стабільності наднаціонального політичного порядку поза межами подієвої історії. Порівняльно-історичний метод забезпечив зіставлення габсбурзької моделі з класичними імперіями модерної доби, що

уможливило обґрунтування тези про «імперію без імперіалізму». Метод політико-філософського аналізу застосовано для інтерпретації категорій універсалізму, легітимності, суверенітету та політичного порядку, завдяки чому габсбурзький досвід було осмислено як нормативну, а не суто історичну модель. Інституційний підхід дав змогу простежити функціонування правових, адміністративних і культурних механізмів, які забезпечували баланс між наднаціональною єдністю та регіональною автономією. Метод дискурсивного аналізу використано для виявлення суперечливих інтерпретацій імперської спадщини (зокрема наративу «в'язниці народів»), що дозволило зберегти аналітичний баланс між критикою і реабілітацією габсбурзького порядку. Синтез зазначених методів забезпечив можливість формулювання узагальнених висновків щодо актуальності габсбурзького досвіду для аналізу сучасних наднаціональних інтеграційних проєктів.

Результати дослідження

Історіографія Габсбурзької імперії є надзвичайно розгалуженою та міждисциплінарною, проте її домінантні підходи тривалий час формувалися переважно в межах національних історіографій або в руслі критичного наративу про імперію як архаїчну та репресивну політичну форму. Класичні історичні дослідження, представлені працями Генрі Сетон-Вотсон [7], Алан Тейлор [8] і Пітер Джадсон [1] зосереджувалися насамперед на інституційній еволюції монархії, національних рухах та причинах її розпаду. У цих працях ґрунтовно досліджено адміністративну структуру імперії, динаміку етнополітичних конфліктів і кризу легітимності наприкінці XIX — на початку XX ст.

Водночас у соціально-економічних і цивілізаційних студіях, зокрема у працях Фернан Бродель, закладено методологічне підґрунтя для аналізу імперій у логіці *longue durée* [9-10]. Проте сам габсбурзький досвід у цих дослідженнях розглядається радше фрагментарно, як частина ширших європейських процесів, без окремої політико-філософської концептуалізації його наднаціональної природи.

Політико-теоретичні та правові інтерпретації імперського універсалізму (Карл Шмітт [11], Отто Бруннер [12], Райнхарт Козеллек [2] зосереджуються передусім на проблемах суверенітету, легітимності та порядку, однак Габсбурзька монархія в них виступає радше прикладом «перехідної» або «додемократичної» форми, ніж самостійним нормативним кейсом для аналізу наднаціональної єдності.

Сучасні дослідження Центральної Європи та імперської спадщини (Тоні Джадт [13], Клаудіо Маґріс [14], Чарльз Маєр [15] значно поглибили розуміння культурного плюралізму та космополітичного виміру габсбурзького простору. Проте навіть у цих працях імперія найчастіше

інтерпретується як культурний феномен, а не як повноцінна політико-філософська модель ненасильницької інтеграції.

Та все ж, попри значний масив історичних, правових і культурологічних досліджень, недостатньо опрацьованою залишається проблема Габсбурзької імперії як альтернативної форми політичної єдності, що не зводиться до імперіалізму. Бракує синтетичних робіт, у яких габсбурзький досвід осмислювався б одночасно в історико-цивілізаційній та нормативно-політичній перспективах, із виходом на сучасні дискусії про наднаціональність, багаторівневе управління та єдність у різноманітті. Саме ця лакуна зумовила вибір теми дослідження.

Спочатку зосередимо увагу на аналізі Габсбурзької імперії в історико-цивілізаційній перспективі. Зауважимо, однією з найхарактерніших рис габсбурзького імперського проєкту була виняткова династична тяглість, що перетворила цю правлячу родину на своєрідний «хребет» центральноєвропейського політичного простору. Протягом майже тисячоліття Габсбурги забезпечували безперервність влади, яка не зводилася до персональної спадковості, а набувала значення довготривалої цивілізаційної стабільності [1, р. 3]. У цьому сенсі династія виступала не лише носієм влади, а й інституційним принципом, що структурував політичний час і простір.

На відміну від модерних національних держав, де легітимність дедалі більше ґрунтувалася на ідеї народного суверенітету, габсбурзька модель влади спиралася на іншу логіку, а саму логіку історичної безперервності. Як показує Фернан Бродель у своїй концепції *longue durée*, саме тривалі структури, а не короткочасні політичні події, формують глибинні рамки історичного розвитку [16, р. 25]. У цьому контексті Габсбурзька монархія може бути інтерпретована як політична форма «довгого часу», де стабільність досягалася не через уніфікацію, а через повторюваність інституційних і символічних практик.

Династична тяглість виконувала також функцію символічної інтеграції. У багатонаціональному просторі Центральної Європи, де етнічні, мовні та конфесійні відмінності були радше правилом, ніж винятком, постійність правлячої династії створювала надетнічний центр лояльності. Лояльність до династії не вимагала відмови від локальної ідентичності, але дозволяла співіснування різних спільнот у межах єдиного політичного порядку [17, р. 61]. Саме тому габсбурзька влада тривалий час утримувалася не стільки силою примусу, скільки авторитетом традиції.

Важливо підкреслити, що така форма стабільності не була застиглою чи архаїчною. Навпаки, габсбурзька династична тяглість виявилася здатною до адаптації: від середньовічної імперської ідеї Священної Римської імперії до складної бюрократичної монархії раннього модерну.

Як зауважує Пітер Дžadсон, Габсбурзька імперія була радше «постійним процесом узгодження», ніж завершеною конструкцією [1, р. 276]. Її стабільність полягала не у відсутності змін, а у здатності вбудовувати зміни у вже наявну інституційну рамку.

З політико-філософської точки зору, династична тяглість Габсбургів дозволяє по-новому осмислити проблему легітимності. Якщо модерна політична теорія схильна протиставляти традицію та раціонально-правову легітимність, то габсбурзький досвід демонструє, на думку Райнхарт Козеллек, можливість їх поєднання [2, р. 92]. Традиція тут виступає не антагоністом політичного розвитку, а умовою його стабільності. Саме ця особливість робить габсбурзьку імперську модель важливою для сучасних дискусій про довготривалу політичну єдність у плюралістичних просторах.

Однією з найоригінальніших і водночас найменш тривіалізованих рис габсбурзького політичного проекту була ставка на династичну дипломатію як альтернативу військовому завоюванню, тобто на «дипломатію шлюбу як політичну філософію». Відомий афоризм «*bella gerant alii, tu felix Austria nube*» («нехай війни ведуть інші, а ти, щаслива Австріє, одружуйся») став не просто влучною формулою зовнішньої політики, а концентрованим вираженням особливої політичної раціональності, у якій інтеграція передувала примусу [1, р. 42].

На відміну від класичної логіки імперського розширення, що ґрунтувалася на військовому підкоренні та насильницькій інкорпорації територій, габсбурзька модель значною мірою спиралася на шлюбні союзи як інструмент легітимного поширення влади. Династичні шлюби, як підкреслює Р. Канн, виконували водночас кілька функцій: вони забезпечували правову спадковість, формували мережі лояльності між елітами та зменшували потребу у прямому військовому втручанні [17, р. 87]. У цьому сенсі шлюб виступав не приватною справою монарших домів, а політичною інституцією, вписаною в логіку імперського управління.

З політико-філософської перспективи така стратегія може бути прочитана як рання форма того, що в сучасній теорії міжнародних відносин позначається поняттям «м'якої сили». Габсбурзька дипломатія апелювала не до страху, а до взаємної вигоди, статусу та символічного капіталу. Включення нових територій до імперського простору відбувалося, як слушно зауважує Х. Кенігсбергер, через механізми визнання та спадкового права, що значно знижувало рівень спротиву з боку місцевих еліт і дозволяло зберігати регіональні правові та культурні особливості [18, р. 112].

Важливо також зауважити, що династична дипломатія Габсбургів не була зовсім позбавлена конфліктності чи асиметрії. Шлюбні союзи часто закріплювали нерівність політичних позицій і створювали довготривалі структурні напруги. Однак, на відміну від військового завоювання, ці

напруги залишали простір для переговорів, компромісів і поступової інтеграції. Як зауважує Чарльз Тіллі, держави, що розширювалися переважно шляхом насильства, мали значно менше шансів на тривалу стабільність, ніж ті, що спиралися на інституційні та договірні механізми [19, р. 74].

У цьому контексті габсбурзький принцип династичного шлюбу можна інтерпретувати як своєрідну політичну етику стриманості. Йдеться не про відмову від влади чи амбіцій, а про намагання досягати політичних цілей шляхом інтеграції, а не руйнування. Саме тому ця модель, попри свою архаїчну форму, набуває несподіваної актуальності в сучасних дискусіях про легітимні способи розширення наднаціональних політичних утворень.

Отже, габсбурзька «шлюбна дипломатія» може розглядатися не лише як історичний курйоз чи династична стратегія, а як елемент цілісної політичної філософії, що надавала перевагу довготривалій стабільності над швидким, але крихким домінуванням. У поєднанні з правовим плюралізмом і регіональною автономією цей підхід формував модель імперської інтеграції, яка прагнула мінімізувати насильство, не відмовляючись від політичної єдності.

Політична філософія габсбурзької імперії була немислимою без ідеї *Res Publica Christiana* — християнської спільноти, що розумілася як наднаціональний політичний і моральний порядок. На відміну від пізнішої секулярної концепції державного суверенітету, ця модель ґрунтувалася на уявленні про єдність Європи як спільного цивілізаційного простору, пов'язаного не лише правом і владою, а й трансцендентним джерелом легітимності [1, р. 18].

У габсбурзькому контексті *Res Publica Christiana* виконувала подвійну функцію. З одного боку, вона слугувала ідеологічним обґрунтуванням імперської влади, легітимізуючи її як форму служіння загальному благу християнського світу. З іншого — створювала нормативну рамку, яка обмежувала сваволю влади, оскільки імператор розглядався не як абсолютний суверен, а як хранитель порядку, підпорядкованого вищому моральному закону [20, р. 97]. Така логіка, на думку К. Скіннера, істотно відрізнялася як від абсолютистських моделей Нового часу, так і від пізніших націонал-державних концепцій суверенітету.

З політико-філософського погляду, *Res Publica Christiana* може бути інтерпретована як рання форма наднаціонального управління. Вона не заперечувала існування окремих політичних спільнот, але вписувала їх у ширший універсальний порядок. Саме тому габсбурзький імперський проєкт, засвідчує дослідник Х. Кенігсбергер, упродовж тривалого часу зберігав здатність інтегрувати різні правові системи, станові привілеї та локальні традиції без спроби їх радикальної уніфікації [18, р. 54]. Універсалізм тут означав не одноманітність, а ієрархічно впорядковане різноманіття.

Водночас сакральний характер цієї наднаціональної єдності містив у собі внутрішні суперечності. Реформація, релігійні війни та поступова секуляризація європейської політичної думки підірвали підвалини *Res Publica Christiana* як загальноєвропейського консенсусу. Проте, як зауважує Карл Шмітт, навіть у секуляризованих політичних концепціях модерну зберігається структура «політичної теології», тобто перенесення сакральних схем у світські форми влади [21, р. 36]. У цьому сенсі габсбурзька модель не зникла безслідно, а трансформувалася.

Для Габсбурзької імперії *Res Publica Christiana* була не лише спадщиною середньовіччя, а й інструментом адаптації до викликів раннього модерну. Вона дозволяла утримувати наднаціональну єдність у ситуації зростаючого політичного та конфесійного плюралізму, не зводячи імперію до простої суми територій. На думку Пітера Дзадсона, саме ця здатність поєднувати універсальний нормативний порядок із множинністю локальних форм життя стала однією з ключових умов довготривалої стабільності габсбурзького проекту [1, р. 141].

У сучасному контексті звернення до *Res Publica Christiana* не означає реставрації сакральної політики. Швидше йдеться про усвідомлення того, що будь-який наднаціональний порядок потребує спільного нормативного горизонту, який виходить за межі вузького інтересу окремих політичних одиниць. У цьому сенсі габсбурзький досвід демонструє: наднаціональна єдність можлива лише тоді, коли вона спирається на спільно поділювані цінності, здатні виконувати інтегративну функцію, аналогічну тій, яку в минулому виконувала ідея *Res Publica Christiana*.

Пітер Дзадсон зауважує, що однією з ключових особливостей габсбурзького імперського проекту була постійна напруга між універсалістською логікою наднаціонального порядку та збереженням партикулярних, регіональних форм політичного життя. На відміну від модерної національної держави, яка прагне до уніфікації права, мови та політичної ідентичності, Габсбурзька монархія функціонувала як багаторівнева система, в якій універсальний імперський центр співіснував із широким спектром локальних автономій [1, р. 58].

Універсалізм у габсбурзькому розумінні не означав усунення відмінностей. Його сенс полягав у створенні спільної політичної рамки, всередині якої різні історичні землі, стани та громади зберігали власні правові традиції, адміністративні практики й символічні коди. Як показує Генрі Кенігсбергер, імперська влада свідомо уникала радикальної централізації, оскільки надмірна уніфікація загрожувала руйнуванням крихкого балансу між центром і периферією [18, р. 102]. У цьому сенсі габсбурзька імперія була радше «плюралістичною конструкцією», ніж єдиним монолітним утворенням.

Партикуляризм, однак, не був суто пасивним елементом імперської системи. Регіональні еліти, станові інститути та місцеві правопорядки активно взаємодіяли з імперським центром, постійно переглядаючи межі своїх повноважень. Ця взаємодія набувала форми переговорів, компромісів і поступок, які з політико-філософської точки зору С. Роккан, можна розглядати як альтернативу сувереністській логіці «все або нічого» [6, р. 73]. Саме завдяки цій динаміці імперія зберігала керованість без повного підпорядкування периферії.

З точки зору теорії влади, напруга між універсалізмом і партикуляризмом виконувала продуктивну функцію. Вона не була симптомом слабкості імперії, а радше механізмом її адаптивності. Як зазначає Райнхарт Козеллек, стабільні політичні утворення здатні існувати тривалий час лише за умови, що вони допускають внутрішні суперечності та не намагаються усунути їх шляхом радикального спрощення політичної реальності [2, р. 94]. Габсбурзький порядок, таким чином, ґрунтувався не на усуненні конфлікту, а на його інституціоналізації.

Водночас ця модель мала й свої обмеження. Зростання національних рухів у ХІХ ст. радикалізувало партикулярні ідентичності, які дедалі менше вписувалися в ієрархічну універсалістську рамку імперії. Те, що раніше функціонувало як керована різноманітність, поступово трансформувалося в політичну фрагментацію. Однак навіть у цій кризі, як зауважує Пітер Джадсон, виявилася принципова відмінність габсбурзької моделі від пізніших унітарних держав: імперія намагалася відповідати на виклики не тотальною уніфікацією, а розширенням автономій і правових винятків [1, р. 318].

З політико-філософської перспективи габсбурзький досвід дозволяє по-новому осмислити саму ідею політичної єдності. Єдність тут постає не як стан остаточної гармонії, а як процес постійного балансування між загальним і особливим. Саме ця логіка, тобто єдність через напругу, а не через одноманітність — робить габсбурзьку імперську модель важливим історичним прецедентом для сучасних дискусій про багаторівневе управління, федералізм і наднаціональні політичні форми.

Важливо звернути увагу і на такий важливий аспект дослідження як: імперія між порядком і насильством. У політичній історії Європи імперські утворення нерідко постають як джерела системного насильства та примусу. Проте габсбурзький імперський досвід дозволяє поставити інше, менш очевидне питання: чи може імперія виконувати функцію стримування політичного та соціального хаосу? У багатонаціональному просторі Центральної Європи, де конфесійні, мовні та соціальні розмежування були структурно закладені, саме імперська форма влади тривалий час виступала

стабілізуючим чинником, що зменшував імовірність деструктивних конфліктів [1, р. 61].

Габсбурзька монархія функціонувала як арбітр між різними групами та територіями, не зводючи політичне управління до логіки нульової суми. Імперський центр не претендував на повне усунення локальних конфліктів, але прагнув утримувати їх у межах керованості, перетворюючи потенційно вибухові суперечності на предмет адміністративного та правового регулювання. Як зазначає Пітер Джадсон, стабільність імперії значною мірою ґрунтувалася на здатності «перекладати» соціальні та етнічні напруги мовою інституцій, а не допускати їх радикалізації у формі відкритого насильства [1, р. 142].

Особливу роль у цьому процесі відіграла багаторівнева правова система імперії. Наявність різних правових режимів — від імперських законів до регіональних і станових норм — створювала можливість гнучкого реагування на конфлікти. Як стверджують Дж. Бербанк і Ф. Купер, замість уніфікації застосовувався принцип диференціації, який дозволяв уникати прямого зіткнення між універсальними нормами та локальними практиками [22, р. 203]. У політико-філософському сенсі це означало відмову від ідеї абсолютного порядку на користь порядку переговорного.

Важливо підкреслити, що габсбурзька модель стримування хаосу не заперечувала використання примусу як такого. Військова сила та репресивні інструменти залишалися складовою імперського управління. Однак вони застосовувалися радше як крайній засіб, а не як базовий принцип політичної інтеграції. Як показує Чарльз Тіллі, держави, що робили ставку на постійний примус, були змушені інвестувати дедалі більше ресурсів у контроль і репресії, що зрештою підривало їхню стабільність [19, р. 92]. Габсбурзька імперія намагалася уникнути цієї пастки, компенсуючи примус інституційною складністю та правовим плюралізмом.

Зіставлення габсбурзького досвіду з насильницькими національними конфліктами ХХ століття дозволяє побачити парадоксальний ефект імперського порядку. Після розпаду монархії у 1918 році простір Центральної Європи не став автоматично стабільнішим. Навпаки, зникнення імперського арбітра призвело до загострення територіальних суперечок, радикалізації національних ідентичностей та серії конфліктів, які імперія раніше стримувала або відкладала [5, р. 41]. У цьому сенсі габсбурзький порядок можна розглядати не як джерело хаосу, а як механізм його відтермінування і пом'якшення.

З політико-філософської точки зору, габсбурзька імперія постає як приклад влади, що прагнула не ліквідувати конфлікт, а зробити його керованим. Такий підхід принципово відрізняється від модерних унітарних моделей, які часто ототожнюють порядок із однорідністю. Габсбурзький

досвід показує, що політичний порядок може ґрунтуватися на визнанні множинності та суперечностей, не вдаючись до постійного насильницького втручання. Саме в цьому полягає одна з ключових причин довготривалої життєздатності імперського проєкту.

Та все ж дослідники задаються питанням: «Як оцінювати Габсбурзьку імперію: в'язницею народів чи простором співіснування?»

Оцінка Габсбурзької імперії як «в'язниці народів», за дослідженнями Пітера Джайсона, стала однією з найстійкіших формул у національних історіографіях Центральної та Східної Європи. Вона сформувалася переважно у XIX — на початку XX ст. в контексті зростання національних рухів і була тісно пов'язана з модерною ідеєю національного самовизначення як єдиного легітимного принципу політичної організації [1, р. 21]. У цій перспективі імперія розглядалася насамперед як перешкода на шляху до створення національних держав, а її багатонаціональний характер — як джерело структурної несправедливості.

Однак така інтерпретація значною мірою є ретроспективною і нормативно навантаженою. Вона виходить із припущення, що національна держава є «природним» і телеологічно зумовленим результатом політичного розвитку. З політико-філософської точки зору це припущення є проблематичним. Як показує Ерік Гобсбаум, нації та націоналізм є історично сконструйованими феноменами, які набули домінування лише в певний історичний момент [3, р. 9]. Відтак оцінювати габсбурзьку імперію виключно крізь призму національного проєкту означає застосовувати до неї критерії, що сформувалися значно пізніше.

Як простір співіснування, Габсбурзька монархія забезпечувала інституційні умови для відносно мирного співжиття різних етнічних і конфесійних груп. Імперська адміністрація, правова система та освітні інституції створювали рамки, у межах яких множинні ідентичності могли функціонувати паралельно, не будучи взаємовиключними. Лояльність до імперії часто поєднувалася з локальною, становою чи мовною ідентичністю, не вступаючи з нею у прямий конфлікт [17, р. 88]. Така багатошаровість ідентичностей різко контрастує з пізнішими національними режимами, що вимагали однозначної та ексклюзивної лояльності.

Водночас не можна ігнорувати реальні обмеження, які імперський порядок накладав на політичну мобілізацію націй. Імперія справді стримувала перетворення культурних спільнот на суверенні політичні суб'єкти. Однак це стримування не завжди мало форму прямого репресивного насильства. Значно частіше йшлося про інституційне «відкладення» національного питання, про спробу вбудувати його в рамки імперської лояльності та правового компромісу [1, р. 264]. У цьому сенсі габсбурзька

модель радше гальмувала радикалізацію націоналізму, ніж механічно його придушувала.

Парадоксально, але саме після розпаду імперії багато народів Центральної Європи зіткнулися з формами насильства та дискримінації, яких вони не знали в межах габсбурзького порядку. Нові національні держави, прагнучи етнокультурної однорідності, часто вдавалися до політик асиміляції, виключення або прямого примусу щодо меншин [5, р. 57–60]. У цьому світлі імперська модель співіснування постає не як ідеал, а як історично реальна альтернатива, що виявилася менш конфліктною, ніж багато її національних наступників.

Отже, дихотомія «в'язниця народів» — «простір співіснування» не може бути вирішена однозначно. Габсбурзька імперія поєднувала в собі обидві риси, але їх співвідношення суттєво змінювалося залежно від історичного контексту. З політико-філософської перспективи важливо не стільки винести остаточний вердикт, скільки усвідомити обмеженість національно-державної оптики у оцінці імперського минулого. Саме ця обмеженість часто перешкоджає адекватному розумінню потенціалу наднаціональних форм політичної організації.

Однією з визначальних характеристик габсбурзького політичного та культурного простору була інституціоналізована багатомовність, що функціонувала не як тимчасовий компроміс, а як стала норма імперського співжиття. На відміну від модерних національних держав, у яких мовна уніфікація поступово перетворювалася на інструмент політичної мобілізації та виключення, Габсбурзька імперія тривалий час зберігала модель плюралістичної мовної екології, в межах якої різні мови співіснували у різних соціальних і функціональних сферах [1, р. 87].

Багатомовність була вбудована в освітні, правові та адміністративні практики імперії. Латина, а згодом німецька мова виконували роль надрегіональних засобів комунікації, однак, як зауважує Р. Канн, вони не витіснили локальні мови з публічного простору повністю [17, р. 141]. Така модель породжувала складну, але відносно стабільну систему культурного співіснування, у якій мовна приналежність не автоматично визначала політичну лояльність.

Ключову роль у формуванні цієї культури відігравали імперські міські центри, зокрема Відень, Прага та Львів. Вони виступали не лише адміністративними або освітніми осередками, а, як зауважує С. Беллер, своєрідними вузлами культурної комунікації, де перетиналися різні мовні, релігійні та інтелектуальні традиції [23, р. 55]. Саме міське середовище імперії створювало умови для щоденного досвіду культурної множинності, яка сприймалася як звична частина соціального життя.

Відень як імперська метрополія функціонував не за колоніальною логікою центру й периферії, а радше як місце інтеграції еліт з різних коронних земель. Освітні та бюрократичні мережі, зауважує Дж. Дік, забезпечували постійну циркуляцію студентів, чиновників, правників і митців, формуючи наднаціональний прошарок, для якого багатомовність і культурна гібридність були професійною та соціальною нормою [24, р. 100].

Прага і Львів, у свою чергу, виконували функцію культурних посередників між локальними традиціями та загальноімперським простором. Вони не розчиняли національні культури, але вписували їх у ширший цивілізаційний контекст, де взаємодія та переклад між культурами ставали важливішими за жорстке розмежування [5, р. 174].

У цьому сенсі габсбурзька імперія виробила специфічну форму культурного плюралізму, яка не була ані повною асиміляцією, ані хаотичним мультикультуралізмом. Вона ґрунтувалася на повсякденній практиці співіснування, де різниця визнавалася, але не обов'язково політизувалася. Саме ця риса, на думку К. Маґріс, дозволяє говорити про габсбурзький досвід як про одну з ранніх форм центральноєвропейського космополітизму, укоріненого в конкретних історичних і соціальних структурах [25, р. 12].

Однак, габсбурзький космополітизм істотно відрізнявся як від пізнішого абстрактного універсалізму, так і від сучасних моделей глобалізованої ідентичності. Його специфіка полягала у поєднанні відкритості до наднаціонального культурного простору з глибокою вкоріненістю в локальні соціальні, мовні та історичні контексти. У цьому сенсі космополітизм Габсбургів не заперечував регіональну або національну належність, а радше співіснував із нею, формуючи багаторівневу ідентичність [1, р. 211].

На відміну від модерного глобалізму, що часто передбачає редукцію локальних відмінностей на користь універсальних стандартів, габсбурзька модель виходила з принципу культурної несумірності, яку не потрібно усувати, але слід політично й соціально утримувати в межах спільного порядку [17, р. 67]. Космополітичність тут не означала відмову від «малої батьківщини», а навпаки — спиралася на неї як на базовий рівень соціальної ідентифікації.

Центральноєвропейський тип космополітизму, сформований у межах імперії, був тісно пов'язаний із міською культурою, університетськими середовищами та правничо-бюрократичними професіями. Саме ці соціальні групи виробляли звичку до множинної належності, коли особа могла одночасно ідентифікувати себе з містом, регіоном, мовною спільнотою та імперським цілим без відчуття внутрішньої суперечності [26, р. 133].

Важливою рисою цього космополітизму була його нормативна поміркованість. Він не претендував на створення «нової людини» або

уніфікованої культури, а радше формував етику співжиття, засновану на толерантності до складності, історичної пам'яті та компромісу [4, р. 88]. Саме тому габсбурзький космополітизм не був революційним або утопічним проєктом, а еволюційною практикою, вкоріненою в повсякденних соціальних інститутах.

У цьому контексті особливого значення набуває поняття «вкоріненого космополітизму», яке дозволяє концептуально описати габсбурзький досвід без анахронічних проєкцій. Космополітична свідомість формувалася не через абстрактні ідеології, а через конкретні практики навчання, служби, мобільності та міжкультурної комунікації [5, р. 201]. Вона була результатом досвіду імперії як простору тривалого співіснування, а не продуктом теоретичного конструювання.

Політична цінність такого космополітизму полягала в його здатності знижувати радикалізм ідентичностей, не заперечуючи їхнього існування. Саме ця якість, підкреслює Е. Гобсбфум, робила габсбурзький досвід альтернативним шляхом модернізації — не через гомогенізацію, а через складну інтеграцію [3, р. 54]. У цьому сенсі він може бути прочитаний як історичний контрапункт до націонал-державних проєктів XIX — XX ст., що часто будували єдність через виключення.

Таким чином, габсбурзький космополітизм постає не як заперечення «вкоріненості», а як її розширення. Він демонструє можливість поєднання локальної лояльності та наднаціональної солідарності в межах одного політичного й культурного простору. Саме ця модель — обмежена історично, але концептуально плідна і становить одну з найцінніших складових габсбурзької спадщини для осмислення сучасних проблем європейської інтеграції [25, р. 9].

Розпад Габсбурзької монархії у 1918 році зазвичай розглядається як символічна й політична межа, що відокремила «імперську» Європу від епохи національних держав. У цьому сенсі 1918 рік справді означав кінець конкретної політичної форми — династичної наднаціональної імперії, легітимованої традицією, правом і багатовіковою спадковістю. Водночас редуція цього зламу лише до моменту історичного розриву не дозволяє повною мірою зрозуміти його довготривалі наслідки для політичного розвитку Центральної Європи [1, р. 3].

Крах монархії не знищив автоматично тих принципів політичного співіснування, які формувалися впродовж габсбурзької епохи. Багаторівневість управління, правовий плюралізм, звичка до компромісу та співжиття різних культурних ідентичностей, зауважує Р. Канн, не зникли разом з імперським центром, а продовжили існувати в трансформованому, часто неусвідомленому вигляді [17, р. 214]. Саме тому 1918 рік

доцільно інтерпретувати не лише як точку розриву, а і як момент прихованої тяглості.

Держави, що постали на уламках імперії, значною мірою успадкували її адміністративні, правові та освітні структури. Судові системи, університети, муніципальні практики та кадровий корпус публічної служби часто мали габсбурзьке походження, навіть якщо нові національні еліти прагнули дистанціюватися від імперського минулого на символічному рівні [24, р. 97]. У цьому виявляється парадокс постімперського розвитку: відмова від імперської легітимації поєднувалася з практичним використанням імперської спадщини.

Водночас період після 1918 року засвідчив і структурні обмеження національно-державної моделі в регіоні. На думку Е. Гобсбаума, «принцип етнічної гомогенності, покладений в основу нових держав, не усунув багатонаціональність Центральної Європи, але позбавив її наднаціональних механізмів посередництва, які раніше виконувала імперія» [3, р. 52]. Це сприяло зростанню міжетнічної напруги, радикалізації ідентичностей і політичній нестабільності міжвоєнного періоду.

У цьому контексті габсбурзький досвід постає не як «втрачений золотий вік», а як альтернативна траєкторія європейської модерності, що не була доведена до логічного завершення. Ідеї єдності без повної уніфікації, порядку без тотального примусу та співіснування без радикального виключення не зникли разом із монархією, але були витіснені домінантними націоналістичними наративами ХХ ст. [5, р. 141].

Таким чином, 1918 рік означав завершення габсбурзької імперії як політичної реальності, але не поклав край її інтелектуальній і політико-культурній спадщині. Саме ця відмінність між кінцем форми і тривалістю принципів, за твердженням М. Мазовер, дозволяє розглядати габсбурзький досвід не як закриту сторінку історії, а як аналітичний ресурс для осмислення подальших трансформацій європейського політичного простору [29, р. 13]. тому що «ідея Габсбургів завжди була чимось більшим, ніж територія і політика» [30, с. 404].

Попри те що після 1918 року імперська форма політичної організації Центральної Європи була остаточно делегітимізована, низка принципів, вироблених у межах габсбурзького досвіду, продовжила існувати в опосередкованому вигляді та знову набула актуальності в умовах післявоєнної та пізнішої європейської інтеграції. Йдеться не про пряме наслідування або історичну реставрацію, а про структурні паралелі, що проявляються у способах організації наднаціонального порядку [1, р. 11].

Однією з таких паралелей є принцип наднаціональності без знищення політичної множинності. Як і у Габсбурзькій монархії, сучасні

інтеграційні проекти Європи ґрунтуються на визнанні того, що єдність не обов'язково передбачає уніфікацію, а спільні правила можуть співіснувати з різними історичними, правовими та культурними традиціями [31, р. 120]. У цьому сенсі імперський досвід Центральної Європи постає як рання форма мислення, зорієнтованого на складні, багаторівневі політичні структури.

Іншою важливою спадщиною є логіка багаторівневого управління, яка сьогодні вважається однією з базових характеристик європейської інтеграції. Габсбурзька модель, зазначає Дж. Дік, поєднувала імперський центр, коронні землі, регіональні автономії та локальні інституції, не зводячи політичний порядок до єдиного суверенного рівня [24, р. 201]. Хоча сучасні інтеграційні механізми мають іншу правову та демократичну основу, сама ідея розподіленої влади виявляє очевидну концептуальну спорідненість.

Особливе значення має також культура компромісу як спосіб утримання політичної єдності. У габсбурзькому контексті компроміс не був знаком слабкості влади, а необхідною умовою співіснування різнорідних спільнот. Подібна логіка простежується і в сучасних європейських інтеграційних практиках, де політичні рішення, як зазначає П. Шміттер, часто є результатом тривалих переговорів і взаємних поступок, а не одностороннього примусу [32, р. 65].

Водночас принциповим є усвідомлення меж цієї аналогії. Габсбурзька монархія залишалася династичною імперією з обмеженою політичною участю населення, тоді як сучасні інтеграційні проекти ґрунтуються на демократичній легітимації, праві громадянства та нормативному приматі прав людини. Саме тому габсбурзьку спадщину, на думку Е. Гобсбаума, слід розглядати не як модель для відтворення, а як історичний ресурс для порівняльного аналізу [3, р. 143].

У цьому сенсі габсбурзький досвід виконує радше евристичну, ніж нормативну функцію. Він дозволяє краще зрозуміти, що наднаціональні політичні утворення не є історичною аномалією, а мають глибші європейські корені. Ідеї співіснування без повної гомогенізації, політичної єдності без імперіалістичного примусу та множинної ідентичності без радикального розриву залишаються актуальними в умовах сучасних викликів європейській інтеграції [33, р. 24].

Таким чином, габсбурзька спадщина присутня в сучасних інтеграційних проектах не у формі прямих запозичень, а як інтелектуальний горизонт, що розширює уявлення про можливі способи організації політичної єдності. Саме в цьому, як справедливо зауважує П. Тер, а не в ідеалізації імперського минулого полягає її головна цінність для осмислення європейського політичного розвитку XXI ст. [28, р. 10].

Висновки

1. Габсбурзький досвід становить унікальний історико-політичний прецедент, який виходить за межі класичного уявлення про імперію як інструмент експансії, насильства та уніфікації. У межах Габсбурзької монархії імперська форма функціонувала не лише як механізм домінування, а як інституційний простір утримання різнорідності, що поєднував династичну легітимність, правовий порядок і культурний плюралізм. Саме ця відмінність дозволяє говорити про можливість «імперії без імперіалізму» — не як історичну норму, а як виняток, який заслуговує на концептуальне осмислення.

2. Ключовим чинником стабільності габсбурзької системи була логіка тривалості, у межах якої політична влада спиралася не стільки на швидкі мобілізаційні рішення, скільки на інерцію інститутів, звичаїв і правових практик. Династична тяглість виконувала функцію символічного «якоря», що забезпечував спадкоємність політичного порядку в умовах етнічної, мовної та конфесійної строкатості. На відміну від національних держав модерної доби, Габсбурзька імперія не вимагала повної культурної гомогенізації як передумови лояльності.

3. Політична філософія габсбурзького універсалізму ґрунтувалася на напрузі між універсальним і партикулярним, яка не знімалася шляхом уніфікації, а інституціоналізувалася через автономії, регіональні привілеї та багаторівневе управління. Саме ця напруга, а не її подолання, була джерелом життєздатності імперської системи. Імперія виступала не як завершений проєкт, а як постійний процес балансування — своєрідна «політична лабораторія» Центральної Європи.

4. Розглядаючи габсбурзький порядок у дихотомії «порядок — насильство», доходимо висновку, що імперія справді обмежувала радикальні форми політичного самовизначення, проте водночас стримувала міжетнічні конфлікти та деструктивний націоналізм, які вибухнули з особливою силою після її розпаду. Крах 1918 року засвідчив не лише кінець монархічної форми, а й втрату наднаціонального механізму стримування, що призвело до фрагментації, нестабільності та, зрештою, катастроф ХХ століття.

5. Особливе значення має габсбурзький космополітизм, який принципово відрізнявся від пізнішого абстрактного глобалізму. Йдеться про космополітизм «вкорінений», що поєднував локальні ідентичності з наднаціональною лояльністю, не знищуючи культурну специфіку. Міста на кшталт Відня, Праги чи Львова функціонували як вузли циркуляції еліт, ідей та правових практик, формуючи особливий тип центральноєвропейської ідентичності, заснованої на співіснуванні, а не на виключенні.

6. Розпад імперії не означав зникнення її ідей. Навпаки, низка принципів габсбурзького управління таких як: компроміс, багаторівневність, правовий плюралізм, наднаціональна рамка — виявилися дивовижно стійкими та впізнаваними у сучасних інтеграційних процесах, зокрема в архітектурі Європейський Союз. Йдеться не про пряму спадковість чи ідеалізацію імперського минулого, а про структурні паралелі, які дозволяють по-новому осмислити проблему єдності в умовах різноманіття.

Отже, габсбурзький досвід постає водночас застереженням і ресурсом. Застереженням — щодо крихкості наднаціональних конструкцій без політичної модернізації та демократичної легітимації. Ресурсом — у пошуках форм політичної єдності, що не зводяться до примусу, уніфікації чи насильницької асиміляції. Питання «єдності без примусу», поставлене історією Габсбурзької імперії, залишається відкритим і в XXI столітті, але вже не як ностальгія за імперією, а як виклик для постнаціональної Європи.

Список посилань/References

1. Judson, P. *The Habsburg Empire: A New History*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016. 568 p.
2. Koselleck, R. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. Cambridge, MA: MIT Press, 2004. 352 p.
3. Hobsbawm, E. *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 191 p.
4. Meinecke, F. *Cosmopolitanism and the National State*. Princeton: Princeton University Press, 1970. 403 p.
5. Ther, P. *The Dark Side of Nation-States*. New York: Berghahn Books, 2014. 336 p.
6. Rokkan, S. *State Formation, Nation-Building, and Mass Politics in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 385 p.
7. Seton-Watson, H. *Nations and States: An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*. London: Methuen, 1977. 563 p.
8. Taylor, A. J. P. *The Habsburg Monarchy 1809 — 1918*. Chicago: University of Chicago Press, 1976. 288 p.
9. Braudel, F. *Écrits sur l'histoire*. Paris: Flammarion, 1969. 314 p.
10. Braudel, F. *The Perspective of the World*. New York: Harper & Row, 1984. 623 p.
11. Schmitt, C. *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. New York: Telos Press, 2006. 373 p.
12. Brunner, O. *Land and Lordship: Structures of Governance in Medieval Austria*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1992. 508 p.

13. Judt, T. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. New York: Penguin Press, 2005. 933 p.
14. Magris, C. *Danube*. London: Harvill Press, 1989. 416 p.
15. Maier, C. S. *Once within Borders: Territories of Power, Wealth, and Belonging since 1500*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2016. 336 p.
16. Braudel, F. *On History*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 272 p.
17. Kann, R. A. *A History of the Habsburg Empire, 1526 – 1918*. Berkeley: University of California Press, 1974. 672 p.
18. Koenigsberger, H. G. *Early Modern Europe, 1500 – 1789*. London: Longman, 1987. 368 p.
19. Tilly, C. *Coercion, Capital, and European States, AD 990 – 1990*. Oxford: Blackwell, 1990. 305 p.
20. Skinner, Q. *The Foundations of Modern Political Thought. Vol. I*. Cambridge: Cambridge University Press, 1978. 284 p.
21. Schmitt, C. *Political Theology*. Chicago: University of Chicago Press, 2005. 70 p.
22. Burbank, J., Cooper, F. *Empires in World History: Power and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press, 2010. 512 p.
23. Beller, S. *Vienna and the Jews, 1867 – 1938: A Cultural History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989. 312 p.
24. Deak, J. *Forging a Multinational State: State Making in Imperial Austria from the Enlightenment to the First World War*. Stanford: Stanford University Press, 2015. 272 p.
25. Magris, C. *Danube: A Sentimental Journey from the Source to the Black Sea*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1989. 416 p.
26. Beller, S. *Rethinking Vienna 1900*. New York: Berghahn Books, 2001. 304 p.
27. Schorske, C. E. *Fin-de-Siècle Vienna: Politics and Culture*. New York: Vintage Books, 1981. 448 p.
28. Ther, P. *Europe since 1989: A History*. Princeton: Princeton University Press, 2016. 432 p.
29. Mazower, M. *Dark Continent: Europe's Twentieth Century*. New York: Vintage Books, 1999. 512 p.
30. Reidy, M. *The Habsburgs: The Rise and Fall of the Rulers of the World*. Translated from English by Oleh Kulakov. Kyiv: Laboratoriia, 2025.

- 448 p. (Рейді М. Габсбурги. Злет і занепад володарів світу / пер. з англ. О. Кулаков. Київ: Лабораторія, 2025. 448 с.) [in Ukrainian].
31. Zielonka, J. *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 293 p.
 32. Schmitter, P. C. *How to Democratize the European Union... And Why Bother?* Lanham: Rowman & Littlefield, 2000. 96 p.
 33. Mazower, M. *Governing the World: The History of an Idea*. New York: Penguin Press, 2012. 480 p.

Franz Volodymyr von Habsburg-Lotringen

Archduke of Austria, active member (academician)

NGO “Academy of Political and Legal Sciences of Ukraine” (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0009-0004-0335-8857>

e-mail: Habsburgfv@gmail.com

Mykola Khylyko

Doctor of Sciences in Philosophy, Professor of the Department of Political Science

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0002-0295-5332>

e-mail: mykola.khylyko@gmail.com

**EMPIRE WITHOUT IMPERIALISM: THE HABSBERG
EXPERIENCE OF EUROPE’S SUPRANATIONAL UNITY**

Abstract

The article offers a comprehensive historical-political and political-philosophical analysis of the Habsburg Empire as a distinctive type of supranational political order that fundamentally differs from classical models of imperialism. The central problem — the possibility of political unity without systemic coercion and violent unification — is addressed through a conceptualization of the Habsburg experience as a form of an “empire without imperialism.”

The study substantiates that dynastic continuity and the logic of the *longue durée* functioned as mechanisms for stabilizing a multinational space, ensuring the continuity of political order without the need for ethnocultural homogenization. It demonstrates that marital diplomacy and the system of dynastic alliances constituted an early model of “soft power,” in which the legitimacy of authority was grounded in integration and compromise rather than conquest.

It is argued that the political philosophy of Habsburg universalism rested on an institutionalized tension between the universal and the particular, wherein local autonomies and regional specificities did not negate imperial unity but rather formed its functional foundation. The imperial order is shown to have served as

a mechanism for containing interethnic conflicts and political fragmentation, despite imposing limits on radical forms of national self-determination.

The article further reveals that Habsburg cosmopolitanism possessed an “embedded” character, combining supranational loyalty with the preservation of local identities and thereby shaping a distinctive Central European model of cultural integration. It is established that the dissolution of the empire in 1918 marked the end of a political form but not the disappearance of its institutional ideas, which persisted in the principles of multilevel governance, legal pluralism, and a politics of compromise.

The scholarly contribution of the article lies in rethinking the imperial phenomenon beyond its reduction to violence and domination and in substantiating the Habsburg experience as a theoretical resource for analyzing contemporary integration processes. The study demonstrates that the problem of unity without coercion remains an open political and philosophical challenge of the twenty-first century.

Keywords: Habsburg Empire; supranational unity; empire without imperialism; political universalism; dynastic continuity; multilevel governance; cosmopolitanism; Central Europe; political order; unity without coercion.

Надійшла до редакції 01.10.2025.

Прийнято до друку 09.11.2025

Оприлюднено 29.12.2025